

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૨૧] ૮ એસસીઆર ૬૭૧

ભરત બુશન અગ્રવાલ

વિરુદ્ધ

કેરળ રાજ્ય

(ફોજદારી અપીલ નંબર ૮૩૪/૨૦૦૯)

ઓક્ટોબર ૦૬, ૨૦૨૧

[ન્યાયમૂર્તિશ્રી ઇન્દિરા બેનર્જી અને ન્યાયમૂર્તિશ્રી એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ]

કેરળ વન અધિનિયમ-કલમ ૨ (એફ), ૨૭, ૬૯-અપીલકર્તાએ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કલમ ૨૭ (૧) (ડી) હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો અને સજા સંભળાવવામાં આવી, ટ્રાન્ઝિટ નિયમોના નિયમ-૨૩ સાથે વાંચેલા નિયમ ૩ (iii) હેઠળ-સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યો-ઉચ્ચ અદાલત

દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યો-અપીલ પર, ઠરાવ્યુ: પ્રશ્નમાં ચંદનનું તેલ એક વન ઉત્પાદન છે-જો કે, ઉચ્ચ અદાલતે એવું માનીને ભૂલ કરી હતી કે તેની જમીનો અર્થ એ છે કે અપીલકર્તાને તેની ગેરકાયદેસર પ્રકૃતિ અથવા મૂળ વિશે સભાન જ્ઞાન હતું; અથવા ટ્રાન્ઝિટ પાસ માટે હિસાબ કરવામાં અસમર્થતા સૂચવે છે કે તે ગેરકાયદેસર રીતે મેળવવામાં આવી હતી, આમ કલમ ૨૭ને આકર્ષિત કરે છે-અપીલકર્તાએ ચંદનનું તેલ કેવી રીતે મેળવ્યું હતું તે સમજાવતા દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા-રાજ્યને રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા કોર્ટમાં પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા-રાજ્યએ વાજબી શંકાની બહાર સાબિત કરવાનો પોતાનો બોજ ઉપાડ્યો ન હતો કે અપીલકર્તાને એ હકીકતની જાણ હતી કે માલ મૂળમાં ગેરકાયદેસર હતો-ઉચ્ચ અદાલતે ખોટો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે કલમ ૬૯નું પરિણામ એ એક અનુમાન છે જે ગુનાના સંદર્ભમાં સાબિતીનો વિપરીત બોજ મૂકે છે-વિવાદિત ચુકાદો રદબાતલ-કેરળ ફોરેસ્ટ પ્રોડ્યુસ ટ્રાન્ઝિટ રૂલ્સ-નિયમો ૩ (iii), ૨૩-કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩-કલમ ૩૭૮.

ફોજદારી કાયદો-મેન્સ રિયા- ઠરાવ્યુ: સામાન્ય રીતે, એવી ધારણા છે કે દરેક ગુનામાં મેન્સ રિયા એક આવશ્યક ઘટક છે-તે - અનુમાન કાં તો ગુનાનું સર્જન કરતા કાયદાના શબ્દસમૂહ દ્વારા અથવા તે જે વિષય સાથે વ્યવહાર કરે છે તેના દ્વારા વિસ્થાપિત થઈ શકે છે; બંનેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ-કેરળ વન

અધિનિયમ-આવકવેરો અધિનિયમ, ૧૯૬૧-કલમ ૨૭૮ઈ-આવશ્યક
ચીજવસ્તુ અધિનિયમ-કલમ ૧૦ઈ.

કેરળ વન અધિનિયમ-કલમ ૬૯-હેઠળ ધારણા-જ્યારે લાગુ પડતી
નથી-તેની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

અપીલને મંજૂરી આપતા અદાલતે

ઠેરવવેલ કે:૧. ૧ કેરળ ફોરેસ્ટ પ્રોજ્યુસ ટ્રાન્ઝિટ રૂલ્સના નિયમ ૩ સૂચવે
છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ લાકડા અથવા અન્ય વન પેદાશોની આયાત અથવા
નિકાસ કરી શકશે નહીં અથવા તેનું પરિવહન કરી શકશે નહીં, સિવાય કે નિયમો
દ્વારા નિર્ધારિત પાસ તેની અવરજવર સાથે હોય. નિયમ ૩ (૩) આવા પાસ
મેળવવા માટેની પ્રક્રિયા સૂચવે છે. નિયમોના નિયમ ૨૩માં સૂચવવામાં આવ્યું છે
કે નિયમોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન કરવા પર છ મહિના સુધીની સજા અથવા પાંચસો
રૂપિયા સુધીનો દંડ અથવા બંને થઈ શકે છે. [પેરા ૧૬] [૬૮૩-ડી-ઈ]

૧. ૨ આક્ષેપિત ચુકાદો, જ્યાં સુધી તે એવી ધારણા પર આગળ વધ્યો છે
કે ચંદનનું તેલ વન પેદાશ છે, તે કાયદાની યોગ્ય પ્રશંસા પર આધારિત છે.
વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તાએ જમ કરેલી ચીજવસ્તુઓની માલિકી અંગે વિવાદ

કર્ચો ન હતો. કાયદાની કલમ ૬૯ એવી ધારણા લાગુ કરે છે કે જ્યારે વન પેદાશોનો કબજો કોઈની પાસે જોવા મળે છે, ત્યારે તે રાજ્ય (અથવા કેન્દ્ર) સરકારનો હોવાનું માનવામાં આવે છે. હવે, આ ધારણા નકારી શકાય તેવી છે; આ અદાલતના ઘણા નિર્ણયોએ કહ્યું છે કે પાયાના તથ્યોને સાબિત કરવાનો બોજ, જે ધારણાને જન્મ આપશે, તે ફરિયાદી પક્ષ પર છે. વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તાના પરિસરમાંથી માલ જપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને તે તેની માલિકીનો હતો તે હકીકત અંગે કોઈ હસીફાઈ તકરાર નથી. હવાઈમથક પરથી જપ્ત કરાયેલો માલ વિદેશી સ્થળોએ મોકલવાનો હતો. આ સંજોગોમાં, આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે પાયાના તથ્યો, એટલે કે વન પેદાશોનો કબજો, રાજ્ય દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યો હતો. [પરિચ્છેદ ૨૦,૨૧] [૬૮૮-ઇ-એચ; ૬૮૯-એ]

નૂર આગા વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૬ એસ.

સી. સી. ૪૧૭; ભોલા સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય

(૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૬૫૩; ગંગાધર @ગંગારામ

વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યનો સુપ્રીમ કોર્ટનો સીઆરએ

નંબર ૫૦૪/૨૦૨૦ માંનો નિર્ણય-તેના પર આધાર

રાખ્યો હતો.

૧. ૩ ચંદનનું તેલ એક વન ઉત્પાદન છે. જો કે, કલમ ૨૭ (૧) (ડી)– જે ગુનાને લાગુ કરે છે–અને જે આ કેસમાં લાગુ કરવામાં આવી છે, તે ગુનેગારની સભાન માનસિક સ્થિતિ તરફ ધ્યાન દોરે છે જ્યારે તે કાયદો બનાવે છે કે જે કોઈ પણ "જાણીજોઈને આરક્ષિત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી કોઈપણ મોટી વન પેદાશો મેળવે છે અથવા તેના કબજામાં છે" તેને નિર્ધારિત સજાને આધિન કરવામાં આવશે. કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા સભાન માનસિક સ્થિતિના સંદર્ભમાં નથી, અથવા વિધાનસભા દ્વારા કોઈ ચોક્કસ સ્થિતિ અસ્તિત્વમાં હોવાનું માનવામાં આવતું નથી, પરંતુ મિલકતની માલિકીના સંદર્ભમાં છે, કે તે "રાજ્યની છે, સિવાય કે તેનાથી વિપરીત સાબિત થાય. " આ એક મહત્વપૂર્ણ પાસું છે, કારણ કે કેટલાક કાયદાઓથી વિપરીત, વર્તમાન કેસમાં કાયદો, કથિત ગુનેગારની દોષિત માનસિક સ્થિતિ વિશે ધારણા બનાવતો નથી. તેના બદલે, ધારણાની પ્રકૃતિ એ છે કે તે વન પેદાશોની માલિકી સાથે સંબંધિત છે. આ મહત્વપૂર્ણ પાસું આ બાબતને અસર કરે છે. સામાન્ય રીતે, એવી ધારણા છે કે દરેક ગુનામાં મેન્સ રિયા એક આવશ્યક ઘટક છે. તેમ છતાં, તે ધારણાને કાં તો ગુનાનું સર્જન કરતા કાયદાના શબ્દસમૂહો દ્વારા અથવા તે જે વિષય સાથે વ્યવહાર કરે છે તેના દ્વારા વિસ્થાપિત કરી શકાય છે; બંનેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. તેથી, વર્તમાન કેસમાં, રાજ્યએ બતાવવું પડ્યું હતું કે, વન પેદાશો ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવી હતી, અથવા ગેરકાયદેસર રીતે આરોપીના કબજામાં હતી, અને બંને કિસ્સાઓમાં, તે તેની જાણમાં હતું. આ

પાયાની હકીકત વાજબી શંકાની બહાર સાબિત થવી જોઈએ. ત્યારબાદ, આરોપીએ વિશ્વસનીય અથવા વાજબી સમજૂતી સ્થાપિત કરવી પડશે. [પારસ ૨૩-૨૫] [૬૮૯-જી-એચ; ૬૯૦-એ-ડી; ૬૯૨-એફ-જી]

નાથુલાલ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય એ. આઈ. આર ૧૯૬૬ એસ. સી. ૪૩; ઉમાશંકર વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ રાજ્ય (૨૦૦૧) ૯ એસ. સી. સી ૬૪૨:[૨૦૦૧] ૩ પૂરક. એસસીઆર ૬૪૬; રઘુનાથ સિંહ વિરુદ્ધ એમપી રાજ્ય ૧૯૬૭ જેએલજે ૨૩૪ (એસસી)-પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧. જ રાજ્યએ કોઈ શંકા વિના પુરાવા રજૂ કર્યા હતા કે જમ કરાયેલ માલ પર અપીલકર્તાની પેઢીના લેબલ હતા અને વધુમાં કોઈ પરિવહન લાઈસન્સ ઉપલબ્ધ નહોતું. જો કે, આ તેના જ્ઞાનમાં વન પેદાશોનો ગેરકાયદેસર કબજો સ્થાપિત કરતું નથી. અહીં કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા લાગુ થઈ શકતી નથી; તે માત્ર એવી ધારણા નિર્દેશિત કરે છે કે વન પેદાશો સરકારની છે. અપીલકર્તાએ માલનું મૂળ અને તે ક્યાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે દસ્તાવેજો (જપ ઇન્વોઈસેસ અને રસીદોના રૂપમાં) રજૂ કર્યા હતા, જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે તે ૧૦૪ વ્યવહારોમાં ખરીદવામાં આવ્યા હતા. તેથી, પ્રશ્ન એ છે કે શું

કલમ ૨૭ (૧) (ડી) ના અમલ દ્વારા, પ્રારંભિક ધારણા સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. રેકૉર્ડ પરના પુરાવા દર્શાવે છે કે એરપોર્ટ પરથી જમ કરાયેલા કાર્ટન જર્મની, ફ્રાન્સ, સ્પેન વગેરેના સ્થળો સાથે જોડાયેલા હતા. અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરાયેલી રસીદો અથવા પ્રાથમિક પુરાવા અદાલતમાં પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યા ન હતા; ન તો કોઈ પુરાવા દર્શાવે છે કે હકીકતમાં, તેલના વિક્રેતાઓને શોધવાનો આ પ્રકારનો પ્રયાસ રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા અવિશ્વસનીય હતા. રાજ્યએ કોઈપણ શંકાની બહાર સાબિત કરવાનો પોતાનો બોજો ઉપાડ્યો ન હતો, કે અપીલકર્તાને એ હકીકતની જાણકારી હતી કે માલ મૂળમાં ગેરકાયદેસર હતો. [પરિચ્છેદ ૨૬, ૨૭] [૬૯૨-૭-એચ; ૬૯૩-એ, સી-એફ]

૧. ૫ ઉચ્ચ અદાલત ભૂલમાં પડી ગઈ હતી, એવું કહીને કે રાજ્યની વન પેદાશોની જમી આપમેળે આરોપીની દોષિત માનસિક સ્થિતિની ધારણામાં પરિણમી શકે છે-બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માલની જમીનો અર્થ એ છે કે અપીલકર્તાને તેમની ગેરકાયદેસર પ્રકૃતિ અથવા મૂળ વિશે સભાન જ્ઞાન હતું, અથવા ટ્રાન્ઝિટ પાસ માટે જવાબદાર બનવામાં આરોપીની અસમર્થતા, સૂચવે છે કે તેઓએ ગેરકાયદેસર રીતે માલની ખરીદી કરી હતી, આમ કલમ ૨૭ આકર્ષે છે. આ પ્રકારના તર્ક વાજબી નથી, કારણ કે અપીલકર્તાઓએ શ્રેણીબદ્ધ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા જેમાં તેમણે સમજાવ્યું હતું કે તેઓએ પ્રશ્નમાં તેલ કેવી રીતે મેળવ્યું

હતું. તે સામગ્રી (જે તેના કબજામાં હતી) નું ઉત્પાદન કરવામાં અને તે વિશ્વસનીયતા વિનાની હતી તે સાબિત કરવામાં રાજ્યની ખંતની ગેરહાજરી, દોષિત ઠેરવવામાં પરિણમી શકે નહીં. ન તો અદાલત પ્રતિકૂળ નિષ્કર્ષ પર આવી શકી હોત કે જમ કરેલા માલની હરાજીમાં અપીલકર્તાની ભાગીદારી અને તેમની ખરીદીએ તેમને ફસાવ્યા હતા. આવા વર્તન માટે કરારની જવાબદારીઓ પૂરી કરવાની તેમની ઈચ્છા સહિત ઘણા કારણો હોઈ શકે છે. આ કેસમાં સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદામાં હાઈકોર્ટની દખલગીરી વાજબી નથી. ઉચ્ચ અદાલતે ખોટો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો હતો કે કલમ ૬૯નું પરિણામ એ ધારણા છે કે જે ગુનાના સંદર્ભમાં સાબિતીનો વિપરીત બોજ મૂકે છે—તે જોગવાઈના સાદા લખાણમાંથી આવો કોઈ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાતો નથી; અને કલમ ૨૭ (૧) (ડી) માટે માલની પ્રકૃતિ, એટલે કે તેમના ગેરકાયદેસર મૂળનું સભાન જ્ઞાન જરૂરી છે, જે ફરિયાદી પક્ષને વાજબી શંકાની બહાર પુરાવા આપવા માટે મજબૂર કરે છે. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી દર્શાવે છે કે બચાવ પક્ષના કબજામાં રહેલા અને રાજ્યને આપવામાં આવેલા પુરાવા કોર્ટમાં પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા, ન તો તે સંબંધમાં રાજ્યની દલીલોને સાબિત કરવા માટેના પ્રાથમિક પુરાવા સાબિત થયા હતા. વિવાદિત ચુકાદો ભૂલભરેલો છે અને તેને બાજુ પર મૂકી દેવામાં આવ્યો છે. [ફક્ટા ૨૮-૩૦] [૬૯૩-એફ-એચ; ૬૯૪-એ-ઈ]

સુરેશ લોહિયા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૦
એસસીસી ૩૯૭:[૧૯૯૬] ૫ પૂરક. એસ. સી. આર.
૧૩૦-લાગુ પડતી નથી.

ફોરેસ્ટ રેન્જ ઓફિસર વિરુદ્ધ પી. મોહમ્મદ અલી
૧૯૯૩ સપ (૩) એસસીસી ૬૨૭; સ્ટાન્ડર્ડ
એસેન્શિયલ ઓઈલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ ફોરેસ્ટ રેન્જ
ઓફિસર (૨૦૧૮) ૧૬ એસસીસી ૧૮૦:[૨૦૧૮] ૩
એસ. સી. આર. ૫૩૨-પર આધાર રાખ્યો.

દુરેલાલ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૦
એસસીસી ૪૫૦:[૨૦૦૮] ૧૧ એસસીઆર ૪૯૯-નો
ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કેસ કાયદાના સંદર્ભો

[૨૦૦૮] ૧૧ એસસીઆર ૪૯૯	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૬
[૧૯૯૬] ૫ પૂરક. એસસીઆર ૧૩૦	લાગુ ન કરી શકાય તેવી	પેરા ૭
[૨૦૧૮] ૩ એસસીઆર ૫૩૨	પર આધાર રાખે છે	પેરા ૭
[૨૦૦૧] ૩ પૂરક. એસસીઆર ૬૪૬	પર આધાર રાખે છે	પેરા ૨૪

ફોજદારી એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન:ફોજદારી અપીલ નંબર ૮૩૪/૨૦૦૯

ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૫૫૬/૨૦૦૧ માં એર્નાકુલમ ખાતે કેરળ હાઈકોર્ટના ૧૯/૧૨/૨૦૦૮ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

રણજીત કુમાર, પરિષ્ઠ વકીલ, રાજીવ કે. ગર્ગ, આશિષ ગર્ગ, ટી. એલ. ગર્ગ, અપીલકર્તા વતી વકીલો.

સી. કે. સાસી, પ્રતિવાદીના વકીલ.

અદાલતનો ચુકાદો આમના દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

ન્યાયમૂર્તિશ્રી એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ

૧. વિશેષ પરવાનગી દ્વારા કરવામાં આવેલી આ અપીલ, કેરળ હાઈકોર્ટ^૧ ના વિદ્વાન સેશન્સ જજના ચુકાદાને ઉલટાવી દેતા અને પરિણામે, કેરળ ફોરેસ્ટ એક્ટ (ત્યારબાદ "અધિનિયમ") ની કલમ ૨૭ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવેલી સજા (૩ વર્ષની કેદ) પુનઃસ્થાપિત કરવાના ચુકાદા પર પ્રશ્ન ઉઠાવે છે.

૨. પ્રથમ અપીલકર્તા અપીલકર્તાની પેઢીનો ભાગીદાર હોય છે, અને ચંદનના તેલનો ઉત્પાદક અને વેપારી હોવાનો દાવો કરે છે. ૪ જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ના રોજ, માહિતી મળતાં કેરળ વન વિભાગના અધિકારીઓએ કરીપુર એરપોર્ટ પર અપીલકર્તાઓના ૪૬૦ કિલો ચંદનના તેલના ૩૭ કાર્ટન જપ્ત કર્યા હતા. બાદમાં રાજ્ય દ્વારા ફોજદારી ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તપાસ દરમિયાન અપીલકર્તાઓના પરિસરની તલાશી લેવામાં આવી હતી, જે બદલામાં વધુ ૭૩. ૬ કિલો ચંદનનું તેલ જપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. અપીલકર્તાએ વન પેદાશોના ગેરકાયદેસર કબજાના આરોપો અને તેની હિલચાલનો વિરોધ કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે તેઓ ચંદનના તેલની પ્રક્રિયા કરે છે અને તેનું ઉત્પાદન કરે છે, જે પછી ચાર જુદા જુદા દેશોમાં નિકાસ કરવામાં આવતું હતું. કેરળ વન વિભાગ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી

૧ તારીખ ૧૯/૧૨/૨૦૦૮ ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૫૫૬/૨૦૦૧

ફરિયાદમાં આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે ચંદનનું તેલ વન પેદાશ છે અને પરિવહન લાઈસન્સ વિના તેની હેરફેર પણ ગેરકાયદેસર છે.

૩. ફરિયાદની શરૂઆત પછી શરૂ થયેલી ફોજદારી કાર્યવાહીમાં, અપીલકર્તાએ ફોજદારી જવાબદારીને નકારી કાઢી હતી અને દલીલ કરી હતી કે ચંદનનું તેલ જંગલની પેદાશ નથી અને તેના બદલે ચંદનનું ઉત્પાદન છે. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે, આને ધ્યાનમાં લીધા વિના, માન્ય અને અસ્તિત્વ ધરાવતું લાઈસન્સ અપીલકર્તાને ચંદનનું તેલ બનાવવા માટે અધિકૃત કરે. ફરિયાદી પક્ષે ચાર સાક્ષીઓની તપાસ કરી; અપીલકર્તાએ બચાવ પક્ષના બે સાક્ષીઓની જુબાની પર આધાર રાખ્યો હતો. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ થમરાસેરી (ત્યારબાદ "ટ્રાયલ કોર્ટ") એ ચુકાદો^૨ દ્વારા અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને તેને કાયદાની કલમ ૨૭ (૧) (ડી) હેઠળ ૨૦૦૦ રૂપિયા દંડ તરીકે ચૂકવવાની અને ત્રણ વર્ષ માટે સખત કેદની સજા ફટકારી હતી અને કેરળ વન પેદાશ પરિવહન નિયમો (ત્યારબાદ "નિયમો") ના નિયમ ૨૩ સાથે વાંચેલા નિયમ ૩ (iii) હેઠળ છ મહિનાની સજા ફટકારી હતી.

૪. નોંધાયેલ દોષિત ઠેરવણી અને તેના પર લાદવામાં આવેલી સજાથી નારાજ, અપીલકર્તાએ સત્ર અદાલત, કોઝિકોડ વિભાગ (ત્યારબાદ "સત્ર

^૨ તારીખ ૧૯/૦૮/૧૯૯૭

અદાલત") નો સંપર્ક કર્યો હતો, જેણે તેના ચુકાદા^૩ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોને આસ્વસ્થ કર્યા હતા. સેશન્સ કોર્ટે અપીલકર્તાની અરજી સ્વીકારી હતી અને જણાવ્યું હતું કે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ઓથોરિટીઝ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા પ્રમાણપત્રને ધ્યાનમાં રાખીને, ફેક્ટરીમાં ચંદનનું તેલ તેના કબજાને ગેરકાયદેસર ગણાવી શકાય નહીં અને કલમ ૨૭ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવે તો જ તે નોંધવામાં આવે કે ચંદનનું તેલ ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવ્યું હતું, અથવા કોઈપણ આરક્ષિત જંગલમાંથી અધિકૃતતા વિના, અથવા આરક્ષિત વન તરીકે રચવામાં પ્રસ્તાવિત વિસ્તાર.

૫. અપીલકર્તાની નિર્દોષ મુક્તિના ચુકાદાથી અને વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશના તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્યએ અપીલ કરી હતી. આ અપીલને ધ્યાનમાં લેતી ઉચ્ચ અદાલતે બે બાબતો પર સેશન્સ કોર્ટના ચુકાદાને ઉલટાવી દીધો હતો. વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓ પાસે ચંદનના તેલના ઉત્પાદનનું લાઇસન્સ હોવા છતાં તેઓ ચંદનના તેલના આટલા મોટા જથ્થાનો કબજો મેળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. જ્યારે સંબંધિત ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે સંબંધિત આરોપી અથવા વ્યક્તિ ચંદનના તેલના ઉત્પાદન માટે એકત્રિત અને ઉપયોગમાં લેવાતી કાચી સામગ્રીનો યોગ્ય હિસાબ બતાવવા માટે બંધાયેલા હતા. પ્રોસિક્યુશન

^૩ તારીખ ૨૦/૧૧/૨૦૦૦

વિટનેસ-જની જુબાની પર આધાર રાખીને, જેમણે જણાવ્યું હતું કે આરોપી કાચા ચંદન અને કાચા ચંદનના તેલ (જેને 'લાલ તેલ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની ખરીદી સંબંધિત તારીખો અને વિગતો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા, કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે સુનાવણી દરમિયાન પણ, અપીલકર્તા તે વ્યક્તિઓના સંદર્ભમાં કોઈ વિગતો આપવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો જેમની પાસેથી આ કાચા માલની ખરીદી કરવામાં આવી હતી. આ મહત્વપૂર્ણ પાસાને સમજાવવામાં બચાવ પક્ષની નિષ્ફળતાએ સેશન્સ કોર્ટના તારણોને સંવેદનશીલ બનાવી દીધા હતા. કાચદાની કલમ ૬૯ની નોંધ લેતા, જેમાં કોઈ પણ કેસમાં કબજો મેળવવામાં દોષિત હોવાની ધારણા ફરજિયાત કરવામાં આવી હતી, ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે આરોપીએ એકત્રિત અને ઉપયોગમાં લેવાતી કાચી સામગ્રી અંગે હિસાબ આપવો જોઈએ. ૫૪૩૦ કિલો ચંદનના તેલના ઉત્પાદન માટે ઓછામાં ઓછા ૫૬૦૦ કિલોગ્રામ કાચા ચંદનના તેલની જરૂર છે, જે બદલામાં ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ મેટ્રિક ટન ચંદનના લાકડામાંથી કાઢવાની જરૂર છે તેવી રાજ્યની રજૂઆતની નોંધ લેતા, ઉચ્ચ અદાલતે તારણ કાઢ્યું હતું કે ચંદનના તેલના કબજાને સમજાવવા માટે માત્ર ઉત્પાદન લાઈસન્સ પર નિર્ભરતા કોઈપણ રીતે અપીલકર્તાને ફોજદારી જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરતી નથી.

૬. ઉચ્ચ અદાલતે ધુરેલાલ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય^૪ કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો હતો કે અપીલ અદાલત માત્ર નોંધપાત્ર અને અનિવાર્ય કારણોસર નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશમાં દખલ કરી શકે છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાની દોષિતતાની સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા દખલગીરીને વાજબી ઠેરવતા કોઈ અનિવાર્ય અથવા નોંધપાત્ર કારણો ન હતા. ત્યારબાદ ઉચ્ચ અદાલતે એવું નિરીક્ષણ કરીને તારણ કાઢ્યું હતું કે સામાન્ય જનતાના હિત માટેના અંતર્ગત ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદાનું હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન કરવું પડશે.

૭. પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રણજીત કુમાર દ્વારા અપીલકર્તા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ઉચ્ચ અદાલત એ વાતની કદર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે ગુનો ત્યારે જ કરવામાં આવે છે જ્યારે પ્રશ્નમાંનો પદાર્થ "વન પેદાશ" હોય. કાયદામાં તે શબ્દની વ્યાખ્યા પર આધાર રાખીને, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૨ (એફ) (આઈ)^૫ ખાસ જણાવે છે કે ચંદન આવી જ એક પેદાશ

^૪ (૨૦૦૮) ૧૦ એસ. સી. સી. ૪૫૦

^૫ [કલમ ૨ (એફ) નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

(એફ) "વન પેદાશો" માં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે—(i) જંગલમાં મળી આવે કે જંગલમાંથી લાવવામાં આવે કે નહીં એટલે કે. -લાકડું, ચારકોલ, લાકડાનું તેલ, ગુંદર, રાળ, કુદરતી વાર્નિશ છાલ, રેસા અને ચંદનના લાકડા અને રોઝવુડના મૂળ; અને (ii) જંગલમાં મળી આવે અથવા તેમાંથી લાવવામાં આવે ત્યારે, એટલે કે, (એ) વૃક્ષો અને પાંદડા, ફૂલો અને ફળો અને અન્ય તમામ ભાગો અથવા અહીં અગાઉ ઉલ્લેખ ન કરેલા વૃક્ષો; (બી) વૃક્ષો ન હોય તેવા છોડ (ઘાસ, વેલો, રીડ્સ અને શેવાળ

છે. તેથી, લાકડાના તેલના સંદર્ભમાં "ચંદનનું તેલ" નો સમાવેશ થતો નથી. અપીલકર્તાઓના વકીલે સુરેશ લોહિયા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય⁶ માં આ અદાલતના નિર્ણયો અને સ્ટાન્ડર્ડ એસેન્શિયલ ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ ફોરેસ્ટ રેન્જ ઓફિસર⁷ માં તાજેતરના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે અદાલતો કાયદાના અવકાશને વિસ્તૃત કરી શકતી નથી, તેના લખાણથી અલગ, ખાસ કરીને જો તેમાં ફોજદારી જવાબદારીનો સમાવેશ થાય છે.

૮. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાએ સાબિત કર્યું હતું કે તેની પાસે લાલ તેલમાંથી ચંદનનું તેલ બનાવવા માટે માન્ય લાઇસન્સ છે, તેથી કોઈ ગુનો નોંધાયો ન હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કેન્દ્રીય આબકારી નિયમો, ૧૯૪૪ દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર અપીલકર્તા દ્વારા જાળવવામાં આવેલા દસ્તાવેજો દ્વારા કાચા માલનું સંપાદન સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું. પરિણામે ચંદનના તેલના કબજામાં ગેરકાયદેસરતા હોવાનું કોઈ અનુમાન થઈ શક્યું ન હતો. શ્રી રણજીત કુમારે જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓએ ચંદનના

સહિત) અને આવા છોડના તમામ ભાગો અથવા પેદાશો; અને (સી) રેશમના કોફૂન, મધ અને મીણ; (ડી) પીટ, સપાટીની માટી, ખડક અને ખનીજ (ચૂનાના પત્થરો, લેટરાઈટ, ખનીજ તેલ અને ખાણો અથવા ખાણોના તમામ ઉત્પાદનો સહિત);

6 (૧૯૯૬) ૧૦ એસ. સી. સી. ૩૯૭

7 (૨૦૧૮) ૧૬ એસ. સી. સી. ૧૮૦

તેલના ઉત્પાદન માટે જરૂરી કાચો માલ ક્યાં અને કેવી રીતે મેળવ્યો તેની માહિતી ધરાવતું રજિસ્ટર યોગ્ય રીતે જાળવી રાખ્યું હતું અને આ પ્રકારનો કાચો માલ પૂરો પાડનાર વ્યક્તિઓ અથવા પેઢીઓ દ્વારા તેનાથી વિપરીત કોઈ પુરાવા ન હોવાને કારણે, તૈયાર ઉત્પાદન ગેરકાયદેસર રીતે મેળવેલા ચંદનના લાકડા અથવા ચંદનમાંથી કાઢવામાં આવેલા લાલ તેલમાંથી ઉદ્ભવ્યું હોવાની કોઈ ધારણા કરી શકાતી નથી. એવું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓ તેમના વ્યવસાય દરમિયાન ચંદનના તેલના ઉત્પાદનના લાઈસન્સ પર નિર્ભર હતા અને ઘણા વર્ષોથી યોગ્ય માધ્યમો દ્વારા તેની નિકાસ કરી રહ્યા હતા. આના પરિણામે દેશમાં વિદેશી ટૂંડિયામણનું મૂલ્યવાન સંપાદન થયું હતું. જો કોઈ ગેરકાયદેસરતા હોત તો આવી નિકાસ ઘણા સમય પહેલા જ બંધ થઈ ગઈ હોત.

૯. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટ કાયદાની કલમ ૨૭ અને કલમ ૬૯ વચ્ચેના તફાવતને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી છે. એ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે કલમ ૬૯ માત્ર વન પેદાશોનો ઉલ્લેખ કરે છે જ્યારે કલમ ૨૭ આરક્ષિત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી વન પેદાશોનો ઉલ્લેખ કરે છે. ઉચ્ચ અદાલતે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવ્યો હતો કે કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા લાગુ પડે છે. હકીકતમાં, અપીલકર્તાએ જે વ્યક્તિઓ અને પેઢીઓ પાસેથી તેમણે લાલ તેલ ખરીદ્યું હતું તેમની વિગતો સંબંધિત રજિસ્ટર રજૂ કરીને તેમના પર મૂકવામાં આવેલા બોજને દૂર કર્યો હતો. તેથી, ફરિયાદી

પક્ષની ફરજ હતી કે તે સાબિત કરે કે આવી એન્ટ્રીઓ ખોટી હતી. કામકાજની સામાન્ય પ્રક્રિયામાં જાળવી રાખ્યા પછી, અદાલતો, ખાસ કરીને ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ, એ ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી કે ફરિયાદી પક્ષ ચંદનના તેલનો સ્રોત સ્થાપિત કરવામાં અસમર્થ હતો અને તેથી, તેના કબજો માટેનો આધાર ગેરકાયદેસર હતો.

૧૦. કલમ ૨૭ માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યાં અદાલતને જાણવા મળ્યું હોય કે જ્યારે કોઈ પેઢી અથવા પેઢી જાણીજોઈને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી કોઈપણ વન પેદાશોનો કબજો ધરાવે છે, ત્યારે વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વિનંતી કરી હતી કે આ કેસમાં ફરિયાદી પક્ષ પણ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. ફરિયાદી પક્ષે ક્યારેય એવો આરોપ મૂક્યો ન હતો કે અપીલકર્તાએ જાણીજોઈને અનામત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી કોઈપણ વન પેદાશ પ્રાપ્ત કરી હતી અથવા તેના કબજામાં હતી. તેવી જ રીતે, તે કેસ ન હતો કે કોઈ પણ વન પેદાશોને અનામત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવી હતી અને તે હેતુ માટે કોઈપણ કાર્યવાહી બાકી હતી. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે નીચેની અદાલતો એ વાતની કદર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે ફરિયાદમાં આરક્ષિત જંગલમાંથી વન પેદાશોને ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો નથી. તેવી જ રીતે, ચાર સાક્ષીઓના પુરાવા દર્શાવે છે કે, તેમાંથી કોઈએ દૂરથી એવું સૂચન કર્યું નથી કે

મળી આવેલી વન પેદાશોને આરક્ષિત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવી હતી. તદનુસાર, કાયદાની કલમ ૨૭ (૧) (ડી) હેઠળ ગુનાને બનાવતા તત્વો સાબિત થયા ન હતા.

૧૧. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૬૯ એ ધારણાને લાગુ કરે છે કે વન પેદાશો સરકારની મિલકત માનવામાં આવે છે, જ્યાં માલિકી વિવાદિત છે. તે જ સમયે, કલમ ૨૭ (૧) (ડી) તેને ગુનો બનાવે છે જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ સંરક્ષિત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી વન પેદાશોનો સભાન કબજો ધરાવે છે. આ સંદર્ભમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાની પેઢી ચંદનના તેલના ઉત્પાદન માટે કેન્દ્રીય આબકારી અધિકારીઓ દ્વારા જારી કરાયેલ માન્ય એલ-૪ લાઇસન્સ ધરાવે છે. કેરળ જનરલ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ અને સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૫૬ હેઠળ અપીલકર્તાની પેઢીની નોંધણીની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. પેઢી પાસે ચંદનના લાકડામાંથી ચંદનનું તેલ બનાવવા માટે કોઈ માળખાગત સુવિધાઓ નહોતી. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે વિભાગે તે સાબિત કરવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કર્યા નથી કે તેમાં સામેલ વન પેદાશો હકીકતમાં ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવી હતી. પેઢી તેના ગોડાઉન અને અન્યત્ર ચંદનનું તેલ ધરાવવા અને તેની સાથે વ્યવહાર કરવા માટે હકદાર હતી. તેથી કોઈ પણ કલ્પના દ્વારા, એવું કહી શકાય નહીં કે પેઢીના ગોડાઉનમાં તેમજ એરપોર્ટમાં ચંદનનું તેલ રાખવું ગેરકાયદેસર

અથવા અનધિકૃત હતું. વધુમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જો અપીલકર્તા કાચા માલની ખરીદીના સંદર્ભમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતામાં સંડોવાયેલો હોત, તો તેમની નિકાસને મંજૂરી આપવામાં આવી ન હોત.

૧૨. રાજ્ય દલીલ કરે છે કે આ અદાલતે વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા નોંધાયેલા તારણો અને દોષિત ઠેરવવામાં દખલ ન કરવી જોઈએ. તેના વકીલ શ્રી સી. શશીએ રજૂઆત કરી હતી કે ચંદનનું તેલ વન પેદાશ છે કે કેમ તે અંગે કોઈ ચર્ચા થઈ શકે નહીં. વિદ્વાન વકીલે ફોરેસ્ટ રેન્જ ઓફિસર વિરુદ્ધ પી. મોહમ્મદ અલી^૧ તરીકે નોંધાયેલા આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે પછીથી સ્ટાન્ડર્ડ એસેન્શિયલ ઓઈલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (સુપ્રા) માં આપવામાં આવેલ નિર્ણય હકીકતમાં ભારપૂર્વક જણાવે છે કે કાયદામાં વ્યાખ્યાયિત "વન પેદાશો" માં ચંદનનું તેલ સામેલ છે. રાજ્ય માટે વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે એકવાર ચંદનના તેલના કબજાના સંદર્ભમાં કોઈ વિવાદ ન થાય— આ કેસની જેમ—અપીલકર્તા પર સ્પષ્ટપણે એ સાબિત કરવાની જવાબદારી છે કે આવો કબજો કાયદેસર હતો, કે વન પેદાશો કાયદેસર સ્રોતો દ્વારા ખરીદવામાં આવી હતી અને કાયદાની વિરુદ્ધ રીતે નહીં.

૧૩. વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે અપીલકર્તાનું માત્ર નિવેદન કે તેઓ ચંદનના તેલમાં વ્યવહાર કરતા હતા, લાલ તેલમાંથી કાચા માલ તરીકે (જે બદલામાં ચંદનમાંથી કાઢવામાં આવ્યું હતું) તેનું ઉત્પાદન અથવા ઉત્પાદન કરતા હતા, તે કાયદા દ્વારા તેમના પર મૂકવામાં આવેલા પ્રારંભિક બોજને દૂર કરવા માટે અપૂરતું હતું. વકીલે પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે એકવાર વન પેદાશોનો તેમનો કબજો સ્થાપિત થઈ ગયા પછી અપીલકર્તાએ કેન્દ્રીય આબકારી રજિસ્ટર અને અન્ય રેકૉર્ડમાં અમુક એન્ટ્રીઓ પર આધાર રાખ્યો હતો, જેથી સમજાવી શકાય કે આવી ચીજવસ્તુઓનો સ્રોત કાયદેસર છે. પોતાને દ્વારા, આવા દસ્તાવેજો અપૂરતા હતા. કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા સૌપ્રથમ રાજ્ય દ્વારા વન પેદાશોનો કબજો સ્થાપિત કર્યા પછી કાર્યરત થઈ હતી. આ કિસ્સામાં, ચંદનનું તેલ એક વન પેદાશ છે. હવાઈમથક પર અપીલકર્તાનું ચંદનનું તેલ જપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ તેમના પરિસરમાંથી ૭૩. ૬ કિલો ચંદનનું તેલ જપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું, જેના પરિણામે રાજ્યની પાયાની જવાબદારીમાંથી મુક્તિ મળી હતી. તેથી, કલમ ૬૯ અને તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલી ધારણા આકર્ષિત થઈ હતી. ત્યારબાદ આ ભારણા અપીલકર્તાને એ સ્થાપિત કરવા માટે સોંપવામાં આવ્યું હતું કે વન પેદાશો કાયદેસર રીતે મેળવવામાં આવી હતી અને તેમને ચીજવસ્તુઓ પર કાયદેસર અધિકાર હતો. એવો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે કેટલાક વેપારીઓએ વિવિધ માત્રામાં લાલ તેલનો પુરવઠો પૂરો પાડ્યો હોવાનું કહીને આ બોજો ખાલી ઉપાડી શકાતો નથી. વેપારીઓએ, અથવા

તેમાંના કેટલાકએ સાક્ષી પેટીમાં પગ મૂક્યો હોવો જોઈએ અને સાબિત કરવું જોઈએ કે અપીલકર્તાએ આપેલા નિવેદનો સાચા હતા. અપીલકર્તાએ માત્ર ઈન્વોઈસેસ અને રજિસ્ટર પર આધાર રાખ્યો હતો, જે અપૂરતા હતા અને યોગ્ય ચકાસણી માટે તમામ વિગતો પૂરી પાડી ન હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે આ હકીકતો તપાસ અધિકારીની જુબાની દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. આ સંજોગોમાં એવું ન કહી શકાય કે અપીલકર્તાએ તે સાબિત કરવાનો બોજો ઉપાડ્યો હતો કે વન પેદાશો તેમના દ્વારા કાયદેસર રીતે સુરક્ષિત અથવા સ્ત્રોત કરવામાં આવી હતી અને તેનો કબજો કાયદેસર હતો.

૧૪. વિદ્વાન વકીલે *ધુરેલાલ (ઉપરોક્ત)* માં આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરી હતી કે જો અપીલ અદાલત પુરાવા અથવા કાયદાની ખોટી કદરના આધારે કોઈપણ અનિવાર્ય કારણ વગર અને રેકૉર્ડની વિરુદ્ધમાં ગેરવાજબી રીતે દોષિત ઠેરવે છે, તો ઉચ્ચ અદાલત આવા તારણોમાં દખલ કરી શકે છે. આ તમામ રજૂઆતોના આધારે, રાજ્ય વિનંતી કરે છે કે આ અદાલતે અપીલને ફગાવી દેવી જોઈએ અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલી દોષિતતાની પુષ્ટિ કરવી જોઈએ.

કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓ

૧૫. કલમ ૨ (એફ) "જંગલ" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને જણાવે છે:

"૨. (એફ) "જંગલ" માં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:

(i) જંગલમાં મળી આવે કે ત્યાંથી લાવવામાં આવે કે નહીં,
એટલે કે –

લાકડું, ચારકોલ, લાકડાનું તેલ, ગમ, રેઝિન, કુદરતી વાર્નિશ,
છાલ, લાખ, રેસા અને ચંદન અને રોઝવુડના મૂળ; અને

(ii) નીચેની બાબતો જ્યારે જંગલમાં મળી આવે અથવા તેમાંથી
લાવવામાં આવે, એટલે કે –

એ) વૃક્ષો અને પાંદડાઓ, ફૂલો અને ફળો અને અન્ય તમામ
ભાગો અથવા અહીં અગાઉ ઉલ્લેખિત ન હોય તેવા વૃક્ષોનું
ઉત્પાદન.

બી) ઘાસ, વેલો, રીઝ્સ અને શેવાળ સહિતના વૃક્ષો ન હોય તેવા
છોડ અને આવા છોડના તમામ ભાગો અથવા પેદાશો;

સી) રેશમના કોફૂન, મધ અને મીણ, અને

ડી) પીટ, સપાટીની માટી, ખડક અને ખનિજો (ચૂનો, લેટરાઈટ સહિત), ખનિજ તેલ અને ખાણો અથવા ખાણોના તમામ ઉત્પાદનો.

કલમ ૨૭ નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૨૭. (૧) કોઈપણ વ્યક્તિ જે –

(એ) કલમ ૭ દ્વારા પ્રતિબંધિત કોઈપણ કાર્ય કરે છે; અથવા

(બી) આરક્ષિત જંગલમાં આગ લગાડે છે અથવા કોઈ પણ આગને એવી રીતે સળગાવે છે કે તેને જોખમમાં મૂકે છે; અથવા

(સી) આરક્ષિત જંગલો સિવાયના જંગલો અથવા જંગલોમાં આગ લગાડે છે અને આરક્ષિત વનની રચના કરવા માટે પ્રસ્તાવિત જમીન, આરક્ષિત વન અને આરક્ષિત વનની રચના કરવા માટે પ્રસ્તાવિત જમીનમાં આગ ફેલાતી અટકાવવા માટે સાવચેતીનાં પગલાં લીધા વિના; અથવા

(ડી) આરક્ષિત વનમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી કોઈપણ વન પેદાશ જાણીજોઈને મેળવે છે અથવા તેનો કબજો ધરાવે છે; અથવા આરક્ષિત વનની રચના કરવા માટે પ્રસ્તાવિત જમીન; અથવા

(ઈ) આરક્ષિત વનમાં અથવા આરક્ષિત વનની રચના કરવા માટે પ્રસ્તાવિત જમીનમાં –

(i) ખેતી માટે અથવા અન્ય કોઈ હેતુ માટે કોઈ જમીનની ખેતી કરે છે અથવા તેને સાફ કરે છે અથવા તોડી પાડે છે અથવા કોઈ શેડ અથવા અન્ય માળખાં અથવા વૃક્ષો રોપે છે; અથવા

(ii) કોઈપણ દિવાલ, ખાડો, વાડ, હેજ અથવા રેલિંગને નુકસાન પહોંચાડે છે, તેમાં ફેરફાર કરે છે અથવા દૂર કરે છે; અથવા

(iii) વૃક્ષો કે કમરપટોને કાપી નાંખવા, નિશાન, પટ્ટીઓ, નળ, ઉખાડી નાંખવા, સળગાવી નાંખવા, આડા ફેરવી નાંખવા, અથવા પડી ગયેલા અથવા કપાયેલા વૃક્ષો સહિત કોઈપણ વૃક્ષને દૂર કરવા, અથવા તેની છાલ કે પાંદડાઓને કાપી નાંખવા અથવા અન્યથા નુકસાન પહોંચાડવા;

(iv) અતિક્રમણ અથવા ગોચર પશુઓ અથવા પરવાનગી આપે છે અથવા પશુઓને અતિક્રમણ કરવા માટેનું કારણ બને છે; અથવા

(v) પથ્થરની ખાણો, ચૂનો અથવા ચારકોલ બાળે છે અથવા કોઈપણ ઉત્પાદન પ્રક્રિયાને આધિન અથવા એકત્રિત કરે છે અથવા કોઈપણ વન પેદાશોને દૂર કરે છે; અથવા

(vi) કોઈ પણ વૃક્ષને કાપવામાં, દોરીને કાપવામાં અથવા કોઈ પણ લાકડાને ખેંચવામાં બેદરકારીથી કોઈ નુકસાન પહોંચાડે છે,

એક ટીમ માટે કેદની સજા કરવામાં આવશે જે એક વર્ષથી ઓછી નહીં પરંતુ પાંચ વર્ષ સુધી વધી શકે છે અને દંડ સાથે જે એક હજાર રૂપિયાથી ઓછો નહીં હોય પરંતુ પાંચ હજાર રૂપિયા સુધી વધી શકે છે, ઉપરાંત જંગલને થયેલા નુકસાન માટે વળતર ઉપરાંત જે દોષિત અદાલત ચૂકવવા નિર્દેશ કરે છે. ".

કલમ ૬૯ નીચેની શરતોમાં છે:

"૬૯. જ્યારે, આ અધિનિયમ હેઠળ લેવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં અથવા આ અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવેલી કોઈપણ બાબતના પરિણામે, કોઈ વન પેદાશ કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકારની મિલકત છે કે કેમ તે અંગે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે જ્યાં સુધી તેનાથી વિપરીત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી

આવી પેદાશ કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકારની મિલકત હોવાનું
માનવામાં આવશે. ”

૧૬. નિયમોનો નિયમ ૩ સૂચવે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ લાકડા અથવા અન્ય વન પેદાશોની આયાત અથવા નિકાસ કરી શકશે નહીં અથવા તેનું પરિવહન કરી શકશે નહીં, સિવાય કે નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત પાસ તેની અવરજવર સાથે હોય. નિયમ ૩ (૩) આવા પાસ મેળવવા માટેની પ્રક્રિયા સૂચવે છે. નિયમોના નિયમ ૨૩માં સૂચવવામાં આવ્યું છે કે નિયમોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન કરવા પર છ મહિના સુધીની સજા અથવા પાંચસો રૂપિયા સુધીનો દંડ અથવા બંને થઈ શકે છે.

૧૭. ફોરેસ્ટ રેન્જ ઓફિસર વિરુદ્ધ પી. મોહમ્મદ અલી (સુપ્રા) માં કાયદાની જોગવાઈઓ, જે આ અદાલત આ કેસમાં સંબંધિત છે, એટલે કે કેરળ વન અધિનિયમ, તેનું અર્થઘટન એ રજૂઆતના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યું હતું કે, ચંદનનું તેલ "વન પેદાશ" ન હતું અને "લાકડાનું તેલ" અભિવ્યક્તિ ગણના કરાયેલી વસ્તુઓ (જેમ કે ચંદન, રોઝવુડ, મૂળ વગેરે) સિવાયની અન્ય વસ્તુઓ માટે સંદર્ભિત હતી અને વધુમાં તે લાકડાનું તેલ કુદરતી ઉત્પાદનોને સંદર્ભિત કરે

છે અને પ્રક્રિયા દ્વારા મેળવેલા ઉત્પાદનોને નહીં. આ અદાલતે આવા અર્થઘટનને રદ કર્યું અને ચુકાદો આપ્યો કે:

"૬. ... આ સંદર્ભમાં એ નોંધવું આવશ્યક છે કે ભારતમાં અનેક પ્રકારના આવશ્યક તેલ છે, જેમાં મહત્વપૂર્ણ છે ચંદનનું તેલ, અગર-લાકડાનું તેલ, દેવદારનું તેલ અને પાઈન તેલ, ઉપરાંત ઓલિવો-રેઝિન અને જંગલ વિસ્તારમાં જીવંત વૃક્ષોમાંથી નીકળતા લાકડાનું તેલ. આ આવશ્યક તેલ કોઈપણ જંગલના લાકડામાંથી મેળવવામાં આવે છે. ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા અવલોકન કરાયેલ ચંદનનું લાકડું વન પેદાશ છે. તેના મૂળ પણ વન પેદાશ તરીકે સામેલ છે. તેઓ કાયદાની કલમ ૨ (કે) ના અર્થમાં પણ લાકડા છે. આ કાયદાનો હેતુ વન સંપત્તિનું સંરક્ષણ કરવાનો છે, જે પર્યાવરણની જાળવણી માટે સંરક્ષણ માટે ખૂબ જ મોંઘી છે. કલમ ૨ (એફ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત વન પેદાશો એક સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યા છે. તે સ્થાયી કાયદો છે કે 'સમાવેશ' શબ્દનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે વિસ્તરણના શબ્દ તરીકે થાય છે. જ્યારે અર્થઘટન કલમમાં ઉપયોગ થાય છે, ત્યારે તે કાયદાના મુખ્ય ભાગમાં આવતા શબ્દો અથવા શબ્દસમૂહોના અર્થને વિસ્તૃત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. કાયદા પર કેઈઝ, પાનું ૬૪ પરની ૭મી

આવૃત્તિએ શબ્દો અને શબ્દસમૂહોના અર્થમાં અપનાવવાની રચના દર્શાવી હતી કે

"સંસદના કાયદાઓના નિર્માણ માટેનો મુખ્ય નિયમ એ છે કે તેનો અર્થ કાયદાઓમાં વ્યક્ત કરેલા હેતુ અનુસાર થવો જોઈએ. જો કાયદાના શબ્દો પોતે ચોક્કસ અને અસંદિગ્ધ હોય, તો તે શબ્દોને તેમના સામાન્ય અને કુદરતી અર્થમાં સમજાવવા સિવાય વધુ જરૂરી હોઈ શકે નહીં. આવા કિસ્સામાં માત્ર શબ્દો જ કાયદો આપનારના હેતુને શ્રેષ્ઠ રીતે જાહેર કરે છે.

પૃષ્ઠ ૨૧૪ પર એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે અર્થઘટનની કલમ જે શબ્દના અર્થને વિસ્તૃત કરે છે તે તેનો સામાન્ય અર્થ છીનવી લેતી નથી. સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યાના અર્થઘટનની કલમનો હેતુ શબ્દને જ્યારે પણ તે શબ્દ યોગ્ય રીતે લાગુ પડે ત્યારે તેનો સામાન્ય, લોકપ્રિય અને કુદરતી અર્થ મેળવતા અટકાવવાનો નથી, પરંતુ અધિનિયમમાં ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દને સક્ષમ કરવા માટે છે, જ્યારે સંદર્ભમાં અથવા વિષયમાં તેનાથી વિપરીત કંઈ નથી, ત્યારે તે એવી વસ્તુઓને લાગુ કરવા માટે છે કે જેના પર તે સામાન્ય રીતે લાગુ થશે નહીં. અર્થઘટન કલમનો ઉપયોગ એવા શબ્દોના અર્થઘટનના હેતુ માટે થવો જોઈએ જે અસ્પષ્ટ અથવા અસ્પષ્ટ હોય, અને સાદા હોય તેવા શબ્દોના અર્થને ખલેલ પહોંચાડવા માટે નહીં. પૃષ્ઠ ૨૧૬ પર

એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે અર્થઘટન કલમની અસરના સંદર્ભમાં અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ નિયમ એ છે કે અર્થઘટન કલમને શબ્દોના એક સમૂહને બીજા માટે બદલવા તરીકે ન લેવી જોઈએ, અથવા શબ્દનો અર્થ શું હોવો જોઈએ તે કડક રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવા તરીકે ન લેવી જોઈએ.

૮. કલમ ૨ (એફ) હેઠળની વ્યાખ્યામાં સમાવિષ્ટ શબ્દ દર્શાવે છે કે તે સામાન્ય રીતે અને સામાન્ય બોલચાલમાં જેને લાકડાના તેલ તરીકે બોલવામાં આવે છે તેને બાકાત રાખવાનો ઇરાદો ધરાવતો નથી. અભિવ્યક્તિ તકનીકી હોવાથી અને સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યાનો ભાગ હોવાથી તેનો અર્થ તેના તકનીકી અર્થમાં કરવો પડશે પરંતુ સંપૂર્ણ રીતે, તેને એવી રીતે પ્રતિબંધિત કરી શકાતો નથી કે જેથી કાયદાના મુખ્ય ઉદ્દેશ અને હેતુને હરાવી શકાય. જે પ્રક્રિયા દ્વારા તેલ કાઢવામાં આવે છે તે નિર્ણાયક નથી કારણ કે તેલને બહાર કાઢવાની કુદરતી પ્રક્રિયા દ્વારા કાઢવામાં આવે છે અથવા તેને રાસાયણિક અથવા યાંત્રિક પ્રક્રિયાને આધિન કાઢી શકાય છે અને ચંદન (સેન્ટાલમ આલ્બમ) ને ટુકડાઓમાં કાપવામાં આવે છે. તેના હાર્ટવુડ અને જંગલમાંથી દૂર કરવામાં આવેલા ચંદનના વૃક્ષોના મૂળનો ઉપયોગ

ફેક્ટરી સ્તરે કાચા માલ તરીકે થાય છે અને તે પણ ચંદનનું તેલ કાઢવા માટે યાંત્રિક પ્રક્રિયા દ્વારા. તેલનો ઉપયોગ ક્યા હેતુ માટે કરવામાં આવે છે તે નિર્ણાયક નથી. તેથી, કાયદામાં વપરાયેલ લાકડાનું તેલ શબ્દનો ઉપયોગ ક્યા સંદર્ભમાં કરવામાં આવે છે તેના પર આધારિત હેતુપૂર્ણ અર્થઘટનની જરૂર પડશે અને તેનો અર્થ તે હેતુ અને ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને શોધવો પડશે જેને વિધાનસભા ટેકો આપવા માંગે છે. આરોપી દ્વારા મૂકવા માંગવામાં આવેલ પ્રતિબંધિત અર્થ હેતુને નિરાશ કરશે અને શાબ્દિક અર્થઘટન અર્થને હરાવી દેશે. વિધાનસભા લાકડાનું તેલ શબ્દને પ્રતિબંધિત કરવાનો ઇરાદો ધરાવતી નથી અને ન તો આપણને કાયદામાં એવો કોઈ અનિવાર્ય સંજોગો જોવા મળે છે કે જેનો મર્યાદિત અર્થ થાય કે માત્ર ડિપ્ટેરોકાર્પસના વૃક્ષોમાંથી મેળવેલું તેલ જ લાકડાનું તેલ છે, જેમ કે આરોપીએ દલીલ કરી હતી અને જેને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા સ્વીકૃતિ મળી હતી. આ હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન ચંદનના મૂલ્યવાન વન સંપત્તિના સંરક્ષણમાં મદદ કરશે, તેની ગેરકાયદેસર કાપણી અને પરિવહનને અટકાવશે અને ચંદનના વૃક્ષો અથવા ચિપ્સ અથવા મૂળ વગેરેના કબજા માટે ચંદનના તેલના ઉત્પાદકોને જવાબદાર બનાવશે. કર્ણાટક કાયદામાં ચંદનના તેલનો સમાવેશ અને દક્ષિણ ભારતમાં કાર્યરત સહયોગી કાયદાઓમાં તેની ગેરહાજરી તેને યોગ્ય અર્થ આપવામાં અવરોધે નહીં. નિષ્ણાતનો

અભિપ્રાય એ માત્ર બંને બાજુનો અભિપ્રાય પુરાવો છે અને અર્થઘટનમાં આપણને મદદ કરતું નથી. આદિત્ય મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૮૮) ૪ એસ. સી. સી. ૩૧૫] માં આ અદાલતે શબ્દકોશનો અર્થ અપનાવ્યો ન હતો કારણ કે તે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝિસ એન્ડ સોલ્ટ એક્સાઈઝમાં એન્ટ્રીઓનું અર્થઘટન કરવા માટે અમુક અંશે ભ્રામક માર્ગદર્શિકા હોઈ શકે છે. કિશનલાલ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય [૧૯૯૦ પૂરક એસ. સી. સી. ૭૪૨] માં, જેમાંથી અમારામાંથી એક, ન્યાયમૂર્તિ સહાય, સભ્ય હતા, આ અદાલતે 'ખાંડ' શબ્દને રાજસ્થાન કૃષિ પેદાશ માર્કેટિંગ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ હેઠળ કૃષિ પેદાશ તરીકે ધ્યાનમાં લેવાનો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ખંડસારી ખાંડ એ કૃષિ પેદાશ નથી. તે દલીલને રદ કરતાં, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કૃષિ પેદાશ શબ્દમાં કૃષિ, બાગાયતી, પશુપાલન અથવા અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરેલ તમામ પેદાશોનો સમાવેશ થાય છે. એક શબ્દને કૃત્રિમ રીતે ઉમેરવા અથવા સમાવવા અને વ્યાખ્યાયિત કરવાની કાયદાકીય સત્તા ઉપરાંત, જે વ્યાખ્યા સંપૂર્ણ નથી પરંતુ સમાવિષ્ટ છે તે ન તો મિલો અથવા ફેક્ટરીઓમાં ઉત્પાદિત કોઈપણ વસ્તુને બાકાત રાખે છે અને ન તો તે તેની પહોળાઈને જમીનમાંથી ઉત્પાદન કરવા માટે મર્યાદિત કરે છે. જો તે બાંધકામ હોય તો પશુપાલનની તમામ વસ્તુઓ બાકાત રહેશે. તે

આગળ "અથવા અન્યથા અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત" અભિવ્યક્તિને અવગણે છે. તદનુસાર એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે ખંડસારી ખાંડ એ તે કાયદા હેઠળની કૃષિ પેદાશ છે. "

૧૮. બીજા ચુકાદામાં, જે બંને પક્ષો દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે સ્ટાન્ડર્ડ એસેન્શિયલ ઓઈલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (સુપ્રા), મુદ્દો એ હતો કે શું કેરળ વન અધિનિયમની કલમ ૬૧-એ^૯ ની જોગવાઈઓ દ્વારા ચંદનનું તેલ જમ્ કરી શકાય છે. આ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે ચંદનનું તેલ, જોકે વન પેદાશ છે, તેના પ્રતિબંધિત શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને કલમ ૬૧-એ નો વિષય હોઈ શકે નહીં.

૯ તે જોગવાઈ, એટલે કે કલમ ૬૧એ, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા ૧૯૭૫માં દાખલ કરવામાં આવી હતી અને અન્ય બાબતોની સાથે, એવા કિસ્સાઓમાં અનુસરવાની પ્રક્રિયા સૂચવવામાં આવી હતી કે જ્યાં રાજ્ય, વન પેદાશોને જમ્ કરવા ઉપરાંત, મિલકત અને ગુના માટે ઉપયોગમાં લેવાતી વસ્તુઓને જમ્ કરવાનો પણ ઇરાદો ધરાવે છે. કલમ ૬૧એ નો ભૌતિક ભાગ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૬૧અમુક કિસ્સાઓમાં વન અધિકારીઓ દ્વારા જમ્. -(૧) આ પ્રકરણની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓમાં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, જ્યાં લાકડું, ચારકોલ, બળતણ અથવા હાથીદાંત, જે સરકારની મિલકત છે, તેના સંબંધમાં વન અપરાધ કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવે છે, ત્યાં કલમ પરની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ મિલકત જમ્ કરનાર અધિકારી, કોઈપણ ગેરવાજબી વિલંબ કર્યા વિના, આવા ગુના કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતા તમામ સાધનો, દોરડા, સાંકળો, નૌકાઓ, વાહનો અને પશુઓ સાથે તેને રાજપત્રમાં સૂચના દ્વારા સરકાર દ્વારા આ માટે અધિકૃત અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરશે, જે સહાયક વન સંરક્ષકના હોદ્દાથી નીચે ન હોય (જેનો હવે પછી ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે). અધિકૃત અધિકારી). "

“૨૧. કાયદાની કલમ ૨ (એફ) દ્વારા આપવામાં આવેલી વન પેદાશોની વ્યાખ્યાનું અવલોકન દર્શાવે છે કે લાકડું, ચારકોલ, બળતણ ઉપરાંત તેમાં લાકડાનું તેલ, ગમ, રાળ, કુદરતી વાર્નિશ છાલ, ચંદનના મૂળ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જો કે, કલમ ૬૧-એ હેઠળ “કોઈપણ વન પેદાશ અથવા હાથીદાંત” ને બદલે “લાકડું, ચારકોલ, બળતણ અને હાથીદાંત” નો ચોક્કસ શબ્દોનો ઉપયોગ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૬૧-એ હેઠળ શસ્ત્રાગાર પ્રદાન કરવાનો વિધાનસભાનો ઇરાદો માત્ર તેમાં નિર્દિષ્ટ ચોક્કસ શ્રેણીના સંદર્ભમાં છે અને કાયદાની કલમ ૨ (એફ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત દરેક વન પેદાશ માટે નથી. નિઃશંકપણે, ચંદનનું તેલ એક વન પેદાશ છે પરંતુ કાયદાની કલમ ૬૧-એ માત્ર તેમાં નિર્દિષ્ટ શ્રેણીઓ સુધી મર્યાદિત છે અને ચંદનનું તેલ જમ કરવાની સત્તા આપતું નથી.

૨૨. વધુમાં, અમે અપીલકર્તાઓની દલીલમાં બળ મેળવીએ છીએ કે કાયદાની કલમ ૬૮ એ માત્ર પુરાવાનો નિયમ છે જે ફરજિયાત ધારણા ઉભી કરે છે કે જ્યાં સુધી અન્યથા સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી જંગલનું ઉત્પાદન, કાયદા હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી ચાલી રહી હોય અથવા કાયદા હેઠળ કંઈપણ કરવામાં આવે તો તે સરકારની મિલકત છે. આ કલમ મિલકત પર પોતાનો હક સાબિત કરવામાં સરકારને મદદ કરવા માટે માત્ર એક સાધન તરીકે કામ કરે છે પરંતુ ઉપરોક્ત

કલમને મિલકત જમ કરવાની કોઈ સત્તા આપવા તરીકે વાંચી શકાતી નથી. ”

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૧૯. સુરેશ લોહિયા (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે ચારકોલ, મહુડાના ફૂલો અથવા ખનિજો જેવી "પ્રકૃતિની ભેટો" અને "માનવ શ્રમની મદદથી ઉત્પાદિત વસ્તુ", જે તેના અનુસાર, અધિનિયમ હેઠળ "વન પેદાશો" ની વ્યાખ્યામાં સમાવવામાં આવી ન હતી, વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવતા વિસંગત ટિપ્પણી કરી હતી:

“૭. વિધાનસભાએ "વન-ઉત્પાદન" ની વ્યાખ્યા આપી છે, આપણને વ્યાખ્યામાં એવું કંઈક વાંચવાની મંજૂરી નથી જે ત્યાં નથી. અમે એ હકીકતથી વાકેફ છીએ કે વન સંપત્તિની જાળવણી કરવી જરૂરી છે; પરંતુ, તે અમારા માટે કાયદો ઘડવા માટે ખુલ્લું નથી, કારણ કે કોર્ટ જે કરી શકે છે તે હાથ પરની વસ્તુઓને બહાર કાઢવાનું છે; તે નવી રચના વણી શકતું નથી. જો વ્યાખ્યામાં કોઈ ખામી હોય તો તે ખરેખર વિધાનસભાની જવાબદારી છે કે તે તેનું ધ્યાન રાખે.

૮. આપણે એમ પણ કહી શકીએ કે અમારા મતે ફાતેસાંગના કેસમાં ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા લેવામાં આવેલો મત સાચો છે, કારણ કે સમગ્ર રીતે વાંસ વન પેદાશ હોવા છતાં, જે વ્યાપારી સમુદાયમાં સંપૂર્ણપણે અલગ તરીકે જાણીતું, વ્યાપારી રીતે નવું અને વિશિષ્ટ ઉત્પાદન માનવ શ્રમ દ્વારા અસ્તિત્વમાં લાવવામાં આવે, તો આવી વસ્તુ અને ઉત્પાદન વન પેદાશ બનવાનું બંધ થઈ જશે. આ અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા શંકા કરવા માટે કંઈ જ છોડતી નથી કે તે તેની અંદર એક વસ્તુ અથવા વસ્તુ લેશે જે વન-ઉત્પાદનથી સંપૂર્ણપણે અલગ છે, જે એક અલગ પાત્ર ધરાવે છે. એવું કહી શકાય કે જ્યાં કોઈ શબ્દ અથવા અભિવ્યક્તિને વિધાનસભા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે, ત્યાં અદાલતોએ તે વ્યાખ્યા પર ધ્યાન આપવું પડશે; તેની સામાન્ય સમજણ નિર્ણાયક ન હોઈ શકે. તેથી, "ઉત્પાદન" અંગે સ્ટ્રાઉડ્સ જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરીમાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તે નિર્ણાયક ન હોઈ શકે. તેથી, જ્યાં વાંસની પેદાશ વ્યાપારી રીતે તેનાથી અલગ હોય અને સામાન્ય ભાષામાં તેને એક અલગ પેદાશ તરીકે લેવામાં આવે, તો તે પ્રકૃતિમાં સર્વસમાવેશક હોવા છતાં, કાયદાની કલમ ૨ (૪) માં વ્યાખ્યાયિત "વન-પેદાશ" અભિવ્યક્તિમાં આવરી લેવામાં આવશે નહીં. વાંસની સાદડીને

વ્યાપારી વિશ્વમાં વાંસથી અલગ ઉત્પાદન તરીકે લેવામાં આવે છે, તે આપણી સામે વિવાદિત નથી અને યોગ્ય છે. "

૨૦. તે નોંધપાત્ર છે કે સુરેશ લોહિયા (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે કોઈ સંદર્ભ આપ્યો ન હતો અને ફોરેસ્ટ રેન્જ ઓફિસર વિરુદ્ધ પી. મોહમ્મદ અલી (ઉપરોક્ત) ને જાહેરાત કરી ન હતી. સુરેશ લોહિયામાં પણ, અમે નોંધ્યું છે કે આ અદાલતે "વન પેદાશો", "લાકડા" અને "વૃક્ષ" વચ્ચેના આંતરક્રિયાનું અર્થઘટન કરવાની માંગ કરી હતી અને તારણ કાઢ્યું હતું કે માનવ મહેનત દ્વારા બનાવવામાં આવેલી વસ્તુઓ અથવા ઉત્પાદનો વન ઉત્પાદનો દીઠ નથી. આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે આ ભેદ અધિનિયમના હેતુને નિષ્ફળ બનાવે છે, કારણ કે ચંદન, રોઝવુડ અથવા અન્ય દુર્લભ પ્રજાતિઓ જેવી ગેરકાયદેસર રીતે મેળવેલી વન પેદાશો, અને પછી તેના પર કામ કર્યું, પરિણામે ઉત્પાદન-મુખ્યત્વે આવશ્યક વન પેદાશો પર આધારિત, કાયદાની કઠોરતાથી બચી જશે. તેથી, સુરેશ લોહિયાને બંધનકર્તા સત્તા ગણી શકાય નહીં; તેના આદેશને તે કેસની હકીકતો સુધી મર્યાદિત તરીકે સમજવો જોઈએ. આ કારણોસર, એવું માનવામાં આવે છે કે વિવાદિત ચુકાદો, જ્યાં સુધી તે એવી ધારણા પર આગળ વધ્યો છે કે ચંદનનું તેલ વન પેદાશ છે, તે કાયદાની યોગ્ય પ્રશંસા પર આધારિત છે.

૨૧. વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તાએ જમ કરેલી ચીજવસ્તુઓની માલિકી અંગે વિવાદ કર્યો ન હતો. કાયદાની કલમ ૬૯ એવી ધારણા લાગુ કરે છે કે જ્યારે વન પેદાશોનો કબજો કોઈની પાસે જોવા મળે છે, ત્યારે તે રાજ્ય (અથવા કેન્દ્ર) સરકારનો હોવાનું માનવામાં આવે છે. હવે, આ ધારણા નકારી શકાય તેવી છે; આ અદાલતના ઘણા નિર્ણયોએ કહ્યું છે કે પાયાના તથ્યોને સાબિત કરવાનો બોજ, જે ધારણાને જન્મ આપશે, તે ફરિયાદી પક્ષ પર છે.¹⁰ વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તાના પરિસરમાંથી માલ જમ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે તેની માલિકીનો હતો તે હકીકત અંગે કોઈ હરીફાઈ નથી. હવાઈમથક પરથી જમ કરાયેલો માલ વિદેશી સ્થળોએ મોકલવાનો હતો. આ સંજોગોમાં, આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે વન પેદાશોનો કબજો ધરાવતી પાયાની હકીકતો રાજ્ય દ્વારા સાબિત કરવામાં આવી હતી.

૨૨. આગળનો પ્રશ્ન એ છે કે શું અપીલકર્તાએ સાબિત કર્યું છે કે ઉપજની ખરીદી યોગ્ય રીતે કરવામાં આવી હતી. તેમનો કેસ બે ગણો હતો: એક કે ચંદનના તેલના ઉત્પાદન માટે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ લાઈસન્સ ધારક તરીકે, ફરિયાદી પક્ષને નિષ્ફળ થવું પડ્યું હતું. અપીલકર્તાએ વૈધાનિક રજિસ્ટર પર આધાર રાખવાની

10 નૂર આગા વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૬ એસ. સી. સી. ૪૧૭; ભોલા સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૬૫૩ અને ગંગાધર @ગંગારામ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, પમી ઓગસ્ટ, ૨૦૨૦ના રોજનો ચુકાદો ફોજદારી અપીલ નં ૫૦૪/૨૦૨૦

માંગ કરી હતી જે તેઓ રાખવા માટે બંધાયેલા હતા. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેલનું ઉત્પાદન અપીલકર્તા દ્વારા કાચા માલમાંથી કરવામાં આવ્યું હતું, એટલે કે લાલ તેલ, જે તેમણે ઘણા વેપારીઓ પાસેથી ખરીદ્યું હતું, જેના માટે લગભગ ૪૫ ઇન્વોઇસેસ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. વન સત્તાવાળાઓને આપેલા નિવેદન અનુસાર, તપાસ અને જમી સમયે આ કાચો માલ ૧૦૪ વ્યવહારો દરમિયાન મેળવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ઓછી માત્રામાં લાલ તેલની ખરીદી કરવામાં આવી હતી. વન વિભાગના ફ્લાઇંગ સ્કવોડ અધિકારી, પ્રોસેક્શન વિટનેસ-૨, જેમણે ટ્રાયલ દરમિયાન જુબાની આપી હતી, તેમણે કોસ એક્ઝામિનેશન દરમિયાન જણાવ્યું હતું કે કાર્ટનને એરપોર્ટમાં ખુલામાં રાખવામાં આવ્યા હતા અને અપીલ કરનાર પેઢીના લેબલ લગાવ્યા હતા. સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે માલ જમ કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તે ક્યાંથી આવ્યો હતો કે ક્યાં ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે જાણી શકાયું ન હતું. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે સામાન, એટલે કે ચંદનના તેલના કાર્ટન "એ કારણસર જમ કરવામાં આવ્યા હતા કે તેઓ ક્યાંથી આવ્યા હતા તે દર્શાવવા માટેના દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા. " અપીલકર્તાઓએ આરોપ લગાવ્યો હતો કે લાલ તેલ અનેક વ્યક્તિઓ પાસેથી પ્રક્રિયા કરવા માટે ખરીદવામાં આવ્યું હતું અને તે વિગતો વન અધિકારીઓને આપવામાં આવી હતી. પ્રોસેક્યુશન વિટનેસ - ૪ આ વિગતોની ચકાસણી અંગે મૌન હતું; તેમણે સામાન્ય રીતે કોસ એક્ઝામિનેશનમાં જણાવ્યું હતું કે, અપીલકર્તાને તેલ વેચતા

વેપારીઓના સરનામાં પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તે અપૂર્ણ હતા. બીજું, એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે ફરિયાદી પક્ષે અપીલકર્તાની માહિતી શંકાસ્પદ હતી અથવા તેમાં વિશ્વસનીયતાનો અભાવ હતો તેવી અરજીને ટેકો આપવા માટે કોઈ સામગ્રી રજૂ કરી ન હતી. પ્રોસિક્યુશન વિટનેસ-૪ એ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ જમ કરેલા માલની ખરીદી ત્યારે કરી હતી જ્યારે તેમની મુક્તિ માટેની અરજીઓ (આરોપી/અપીલકર્તાઓને) અદાલત દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવ્યા બાદ રાજ્ય દ્વારા હરાજી કરવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીએ એમ પણ જણાવ્યું હતું કે ચંદનના તેલની ઉપજ ચંદનમાંથી ૪ ટકા સુધીની છે.

૨૩. ત્યાં કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે કે ચંદનનું તેલ એક વન ઉત્પાદન છે. જો કે, કલમ ૨૭ (૧) (ડી)-જે ગુનાને લાગુ કરે છે-અને જે આ કેસમાં લાગુ કરવામાં આવી છે, તે ગુનેગારની સભાન માનસિક સ્થિતિ તરફ ધ્યાન દોરે છે જ્યારે તે કાયદો બનાવે છે કે જે કોઈ પણ "જાણીજોઈને આરક્ષિત જંગલમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવેલી કોઈપણ મોટી વન પેદાશો મેળવે છે અથવા તેના કબજામાં છે" તેને નિર્ધારિત સજાને આધિન કરવામાં આવશે. કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા સભાન માનસિક સ્થિતિના સંદર્ભમાં નથી, અથવા વિધાનસભા દ્વારા કોઈ ચોક્કસ સ્થિતિ અસ્તિત્વમાં હોવાનું માનવામાં આવતું નથી, પરંતુ મિલકતની માલિકીના સંદર્ભમાં છે કે તે "રાજ્યની છે, સિવાય કે તેનાથી વિપરીત સાબિત થાય."

૨૪. આ એક મહત્વપૂર્ણ પાસું છે, કારણ કે કેટલાક કાયદાઓ¹¹ થી વિપરીત, વર્તમાન કેસમાં કાયદો, કથિત ગુનેગારની દોષિત માનસિક સ્થિતિ વિશે ધારણા બનાવતો નથી. તેના બદલે, ધારણાની પ્રકૃતિ એ છે કે તે વન પેદાશોની માલિકી સાથે સંબંધિત છે. આ મહત્વપૂર્ણ પાસું આ બાબતને અસર કરે છે. જરૂરી મેન્સ રિયા વિના ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહી શકાય કે કેમ

11 ઉદાહરણ તરીકે, આવકવેરાનો કાયદો, ૧૯૬૧:

“કલમ ૨૭૮૬. (૧) આ અધિનિયમ હેઠળના કોઈ પણ ગુના માટે કોઈ પણ કાર્યવાહીમાં, જેમાં આરોપી તરફથી દોષિત માનસિક સ્થિતિની જરૂર હોય, અદાલત આવી માનસિક સ્થિતિનું અસ્તિત્વ ધારણ કરશે, પરંતુ તે હકીકત સાબિત કરવા માટે આરોપી માટે બચાવ હશે કે તે કાર્યવાહીમાં ગુના તરીકે આરોપ મૂકવામાં આવેલા કૃત્યના સંદર્ભમાં તેની કોઈ માનસિક સ્થિતિ નહોતી.

સમજૂતી—આ પેટા-કલમમાં, ‘દોષિત માનસિક સ્થિતિ’ માં હેતુ, હેતુ અથવા હકીકત અથવા માન્યતા અથવા વિશ્વાસ કરવાના કારણનું જ્ઞાન શામેલ છે.

(૨) આ વિભાગના હેતુઓ માટે, હકીકત ત્યારે જ સાબિત થાય છે જ્યારે અદાલત માને છે કે તે વાજબી શંકાની બહાર અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને માત્ર ત્યારે જ નહીં જ્યારે તેનું અસ્તિત્વ સંભાવનાના પ્રાધાન્ય દ્વારા સ્થાપિત થાય.

[આવશ્યક ચીજવસ્તુ અધિનિયમની કલમ ૧૦ E નીચે મુજબ છે:

“૧૦૬. દોષિત માનસિક સ્થિતિની ધારણા. —(૧) આ અધિનિયમ હેઠળના કોઈ પણ ગુના માટે કોઈ પણ કાર્યવાહીમાં, જેમાં આરોપી તરફથી દોષિત માનસિક સ્થિતિની જરૂર હોય, અદાલત આવી માનસિક સ્થિતિનું અસ્તિત્વ ધારણ કરશે, પરંતુ તે હકીકત સાબિત કરવા માટે આરોપી માટે બચાવ હશે કે તે કાર્યવાહીમાં ગુના તરીકે આરોપ મૂકવામાં આવેલા કૃત્યના સંદર્ભમાં તેની આવી કોઈ માનસિક સ્થિતિ નહોતી.

સમજૂતી. —આ વિભાગમાં, “દોષિત માનસિક સ્થિતિ” માં હેતુ, હેતુ, હકીકતનું જ્ઞાન અને હકીકતમાં માન્યતા અથવા વિશ્વાસ કરવાનું કારણ શામેલ છે.

(૨) આ વિભાગના હેતુઓ માટે, હકીકત ત્યારે જ સાબિત થાય છે જ્યારે અદાલત માને છે કે તે વાજબી શંકાની બહાર અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને માત્ર ત્યારે જ નહીં જ્યારે તેનું અસ્તિત્વ સંભાવનાના પ્રાધાન્ય દ્વારા સ્થાપિત થાય. ”

તે ઘણીવાર વિચારણા માટે ઊભું થયું છે. સામાન્ય રીતે, એવી ધારણા છે કે દરેક ગુનામાં મેન્સ રિયા એક આવશ્યક ઘટક છે. તેમ છતાં, તે ધારણાને કાં તો ગુનાનું સર્જન કરતા કાયદાના શબ્દસમૂહો દ્વારા અથવા તે જે વિષય સાથે વ્યવહાર કરે છે તેના દ્વારા વિસ્થાપિત કરી શકાય છે; બંનેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.¹² આ અદાલતે, નાથુલાલ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય¹³ માં, તે સંદર્ભમાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“મેન્સ રિયા એ ફોજદારી ગુનાનો એક આવશ્યક ઘટક છે. નિઃશંકપણે કોઈ કાયદો મેન્સ રિયાના તત્વને બાકાત રાખી શકે છે, પરંતુ તે ઇંગ્લેન્ડમાં અપનાવવામાં આવેલ બાંધકામનો એક સારો નિયમ છે અને ભારતમાં પણ સ્વીકારવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી કાનૂન સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા મેન્સ રિયાને બાકાત ન કરે ત્યાં સુધી તેની વિરુદ્ધને બદલે સામાન્ય કાયદાને અનુરૂપ ગુનો બનાવતી વૈધાનિક જોગવાઈનો અર્થ કાઢવામાં આવે. માત્ર હકીકત એ છે કે કાયદાનો ઉદ્દેશ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો અથવા ગંભીર સામાજિક દુષ્ટતાને નાબૂદ કરવાનો છે તે પોતે જ આ પ્રશ્નનો નિર્ણાયક નથી કે શું દોષિત મનનું તત્વ ગુનાના ઘટકોમાંથી બાકાત છે કે કેમ. જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા પુરુષોને કાયદામાંથી

¹² શેરાસ વિ. ડી રુટ્લેન (૧૮૮૫) ૧ ક્યૂ.બી ૮૧૮; મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. મેયર હંસ જ્યોર્જ ૧૯૬૫ (૧) એસસીઆર ૧૨૩

¹³ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૪૩

માત્ર ત્યારે જ બાકાત રાખી શકાય છે જ્યાં તે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ હોય કે કાયદાના ઉદ્દેશ્યનો અમલ અન્યથા નિષ્ફળ જશે. ગુનાનું સર્જન કરતા કાયદામાં ગર્ભિત પુરુષોના કારણની પ્રકૃતિ કાયદાના ઉદ્દેશ અને તેની જોગવાઈઓ પર આધારિત છે. ”

ઉમાશંકર વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ રાજ્ય¹⁴ એ મેન્સ રિયાના અસ્તિત્વને નીચે પ્રમાણે રેખાંકિત કર્યું:

“૭. કલમ ૪૮૯-એ થી ૪૮૯-ઇ બનાવટી અથવા નકલી ચલણી નોટો અથવા બેન્કનોટના સંબંધમાં વિવિધ આર્થિક ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે. આ જોગવાઈઓ ઘડવામાં વિધાનસભાનો ઉદ્દેશ માત્ર દેશના અર્થતંત્રનું રક્ષણ કરવાનો જ નથી, પરંતુ ચલણી નોટો અને ચલણી નોટોને પર્યાપ્ત રક્ષણ પૂરું પાડવાનો પણ છે. ક્રેડિટ કાર્ડ પ્રણાલીની વધતી ટેવ હોવા છતાં ચલણી નોટો હજુ પણ આપણા દેશમાં મોટી સંખ્યામાં લોકો દ્વારા કરવામાં આવતા વ્યાપારી વ્યવહારોની કરોડરજુ છે. પરંતુ આ જોગવાઈઓ બેદરકારી રાખનારાઓ અથવા વપરાશકર્તાઓને સજા આપવા માટે નથી.

¹⁴ (૨૦૦૧) ૯ એસ. સી. સી. ૬૪૨

૮. ઉપર કાઢેલી જોગવાઈઓનું અવલોકન દર્શાવે છે કે કલમ ૪૮૯-બી અને ૪૮૯-સી હેઠળના ગુનાઓનું કારણ "ચલણી નોટો અથવા બેંકનોટ બનાવટી અથવા નકલી છે તે જાણવું અથવા માનવાનું કારણ હોવું" છે. ઉપરોક્ત પુરુષોના અન્ય વ્યક્તિ પાસેથી વેચાણ, ખરીદી અથવા પ્રાપ્ત કર્યા વિના અથવા અન્યથા વાસ્તવિક બનાવટી અથવા નકલી ચલણી નોટો અથવા બેંકનોટ તરીકે હેરફેર અથવા ઉપયોગ કર્યા વિના, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૯-બી હેઠળ ગુનો રચવા માટે પૂરતું નથી. તેથી ઉપર ઉલ્લેખિત મેન્સ રિયાની ગેરહાજરીમાં કલમ ૪૮૯-સી હેઠળ કેસ બનાવવા માટે કોઈપણ બનાવટી અથવા નકલી ચલણી નોટો અથવા બેંકનોટ રાખવાનો અથવા તેનો ઉપયોગ કરવાનો ઇરાદો પણ પૂરતો નથી. "

રઘુનાથ સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. ¹⁵ માં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે "જાણો" શબ્દનો ઉપયોગ કરવાનો અર્થ એ થશે કે ગુનેગારનું પુરુષ કારણ સ્થાપિત કરવું પડશે:

"કલમ ૩૬૮ "જ્ઞાન" ની વાત કરે છે જ્યારે તે કહે છે, "જે કોઈ જાણે છે કે કોઈ વ્યક્તિનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું છે અથવા તેનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું છે, તે આવી વ્યક્તિને ખોટી રીતે

¹⁵ ૧૯૬૭ જે.એલ.જે. ૨૩૪ (એસ. સી.)

છુપાવે છે અથવા મર્યાદિત કરે છે". ભારતીય દંડ સંહિતા તેના જુદા જુદા ભાગોમાં બે અલગ અલગ અભિવ્યક્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે. કેટલીકવાર ગુનાનો સારાંશ જ્ઞાન પર આધારિત હોય છે અને "જાણવું" અથવા "જાણીજોઈને" શબ્દોનો ઉપયોગ એ સૂચવવા માટે કરવામાં આવે છે કે જ્ઞાનને સકારાત્મક પુરાવા દ્વારા અથવા મેન્સ રિયા સ્થાપિત કરી શકાય તે પહેલાં સંજોગો દ્વારા સાબિત કરવું આવશ્યક છે. કેટલીકવાર (ઉદાહરણ તરીકે કલમ ૨૧૨, ૪૧૧, વગેરે જુઓ), "માનવાનું કારણ છે" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ થાય છે. "જાણવું" અથવા "જાણીજોઈને" શબ્દો દેખીતી રીતે "માનવાનું કારણ ધરાવતા" શબ્દો કરતાં વધુ બળવાન છે કારણ કે તેઓ વ્યક્તિના મનમાં વધુ નિશ્ચિતતા પર આગ્રહ રાખે છે જેને જાણીજોઈને કાર્ય કરવા અથવા કરવા માટે કહેવામાં આવે છે. તે પૂરતું નથી જો પુરાવા એ સ્થાપિત કરે કે વ્યક્તિ પાસે શંકા કરવાનું કારણ છે અથવા તે પણ માને છે કે કોઈ ચોક્કસ સ્થિતિ અસ્તિત્વમાં છે. જ્યારે આ શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યારે શંકા અથવા માન્યતા માટેના કારણ કરતાં કંઈક વધુ જરૂરી છે. કલમ ૩૬૮ હેઠળના ગુનાને ઘરે લાવી શકાય તે પહેલાં તે સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે

કે આરોપી જાણતો હતો કે વ્યક્તિનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું હતું અથવા તેનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું હતું. ”

૨૫. તેથી, વર્તમાન કેસમાં, રાજ્યએ બતાવવું પડ્યું હતું કે, વન પેદાશો ગેરકાયદેસર રીતે દૂર કરવામાં આવી હતી, અથવા ગેરકાયદેસર રીતે આરોપીના કબજામાં હતી, અને બંને કિસ્સાઓમાં, તે તેની જાણમાં હતું. અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ આ પાયાની હકીકત વાજબી શંકાની બહાર સાબિત થવી જોઈએ. ત્યારબાદ, આરોપીએ વિશ્વસનીય અથવા વાજબી સમજૂતી સ્થાપિત કરવી પડશે.

૨૬. રાજ્યએ કોઈ શંકા વિના પુરાવા આપ્યા છે જે દર્શાવે છે કે જમ્મ કસાયેલ માલ પર અપીલકર્તાની પેઢીના લેબલ હતા અને વધુમાં કોઈ પરિવહન લાઈસન્સ ઉપલબ્ધ નહોતું. જો કે, આ તેના જ્ઞાનમાં વન પેદાશોનો ગેરકાયદેસર કબજો સ્થાપિત કરતું નથી. અદાલત આવું તારણ કાઢે તે માટે, ફરિયાદી પક્ષે વાજબી શંકાની બહાર એ પાયાની હકીકત સાબિત કરવી પડી હતી કે આરોપીએ જાણીજોઈને ગેરકાયદેસર રીતે વન પેદાશો દૂર કરી હતી. અહીં કલમ ૬૯ હેઠળની ધારણા લાગુ થઈ શકતી નથી; તે માત્ર એવી ધારણા નિર્દેશિત કરે છે કે વન પેદાશો સરકારની છે.

૨૭. અદાલતના મતે, સેશન્સ કોર્ટના નિર્ણયને ઉલટાવીને વિવાદિત ચુકાદો ખોટો છે. સેશન્સ કોર્ટે સ્પષ્ટપણે નોંધ્યું હતું કે એલ-૪ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ લાઈસન્સ ધારકો તરીકે તેમને અન્ય કોઈ પણ કાયદાના પાલનના સંબંધમાં કોઈપણ જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાનો અપીલકર્તાનો ખુલાસો ખોટો અને સંપૂર્ણપણે અપૂરતો હતો. અપીલકર્તા કાયદેસર રીતે એક્સાઈઝેબલ પેદાશોને અસ્તિત્વમાં લાવી શકે છે, પરંતુ તે તેમને નિયંત્રિત અથવા નિયંત્રિત ચીજવસ્તુઓની ખરીદી, અથવા તેમને લગતા અન્ય પાસાઓ, જેમ કે લાઈસન્સ અથવા તેમને સંગ્રહિત કરવાની, પરિવહન કરવાની પરવાનગીઓ વગેરે સંબંધિત અન્ય જવાબદારીઓનું પાલન કરવાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરતું નથી. અપીલકર્તાએ માલનું મૂળ અને તે ક્યાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે દસ્તાવેજો (જપ ઇન્વોઈસેસ અને રસીદોના રૂપમાં) રજૂ કર્યા હતા, જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે તે ૧૦૪ વ્યવહારોમાં ખરીદવામાં આવ્યા હતા. તેથી, પ્રશ્ન એ છે કે શું કલમ ૨૭ (૧) (ડી) ના અમલ દ્વારા, પ્રારંભિક ધારણા સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. રેકૉર્ડ પરના પુરાવા દર્શાવે છે કે એરપોર્ટ પરથી જમ કરાયેલા કાર્ટન જર્મની, ફ્રાન્સ, સ્પેન વગેરેના સ્થળો સાથે જોડાયેલા હતા. રાજ્યની મુખ્ય દલીલ એ છે કે નિયમો દ્વારા જરૂરી કોઈ પૂર્વ પરવાનગી અથવા મંજૂરી નહોતી. ઇન્વોઈસેસ અને અન્ય દસ્તાવેજોની ચકાસણી થઈ શકી ન હોવાનું જણાવવા ઉપરાંત, રાજ્યએ સ્વતંત્ર રીતે, તેના પુરાવામાં સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પ્રયાસ કર્યો ન હતો કે આવા કોઈ

પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા હતા. અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરાયેલી રસીદો અથવા પ્રાથમિક પુરાવા અદાલતમાં પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યા ન હતા; ન તો કોઈ પુરાવા દર્શાવે છે કે હકીકતમાં, તેલના વિકેતાઓને શોધવાનો આ પ્રકારનો પ્રયાસ રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા અવિશ્વસનીય હતા. આ સંજોગોમાં, એવું ન કહી શકાય કે રાજ્યએ કોઈપણ શંકાથી પર સાબિત કરવાનો પોતાનો બોજો ઉપાડ્યો હતો, કે અપીલકર્તાને એ હકીકતની જાણકારી હતી કે માલ મૂળમાં ગેરકાયદેસર હતો.

૨૮. અમારા મતે, ઉચ્ચ અદાલત ભૂલમાં પડી ગઈ હતી, એવું કહીને કે રાજ્યની વન પેદાશોની જમીન આપમેળે આરોપીની દોષિત માનસિક સ્થિતિની ધારણામાં પરિણમી શકે છે—બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માલની જમીનો અર્થ એ છે કે અપીલકર્તાને તેમની ગેરકાયદેસર પ્રકૃતિ અથવા મૂળ વિશે સભાન જ્ઞાન હતું, અથવા ટ્રાન્ઝિટ પાસ માટે જવાબદાર બનવામાં આરોપીની અસમર્થતા, સૂચવે છે કે તેઓએ ગેરકાયદેસર રીતે માલની ખરીદી કરી હતી, આમ કલમ ૨૭ ને આકર્ષિત કરે છે. આ પ્રકારના તર્ક વાજબી નથી, કારણ કે અપીલકર્તાઓએ શ્રેણીબદ્ધ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા જેમાં તેમણે સમજાવ્યું હતું કે તેઓએ પ્રશ્નમાં તેલ કેવી રીતે મેળવ્યું હતું. તે સામગ્રી (જે તેના કબજામાં હતી) નું ઉત્પાદન કરવામાં અને તે વિશ્વસનીયતા વિનાની હતી તે સાબિત કરવામાં રાજ્યની ખંતની ગેરહાજરી, દોષિત ઠેરવવામાં પરિણમી શકે નહીં. ન તો અદાલત પ્રતિકૂળ નિષ્કર્ષ પર આવી શકી હોત કે જમ કરેલા માલની હરાજીમાં અપીલકર્તાની

ભાગીદારી અને તેમની ખરીદીએ તેમને ફસાવ્યા હતા. આવા વર્તન માટે ઘણા કારણો હોઈ શકે છે, જેમાં કારણની જવાબદારીઓ પૂરી કરવાની તેમની ઈચ્છા સામેલ છે.

૨૯. આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે આ કેસમાં સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદા સાથે હાઈકોર્ટની દખલગીરી વાજબી નથી. ધુરેલાલ (ઉપરોક્ત) એ કોઈ શંકા વિના, સુસંગત કાયદાની સમીક્ષા કરી હતી જેમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોમાં માત્ર એટલા માટે દખલ ન કરવી જોઈએ કારણ કે તે બુદ્ધિગમ્ય દ્રષ્ટિકોણને પસંદ કરે છે, સિવાય કે તેના માટે આવું કરવા માટે અનિવાર્ય કારણો હોય. ચોક્કસપણે એવા કિસ્સાઓમાં, જ્યાં અપીલની દખલગીરી અયોગ્ય છે, ત્યાં રાજ્ય ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવા માટે હકદાર છે, ૧૯૭૩.

¹⁶ જો કે, હકીકતો અન્યથા દર્શાવે છે:એક, ઉચ્ચ અદાલતે ખોટો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે કલમ ૬૮નું પરિણામ એ ધારણા છે કે જે ગુનાના સંદર્ભમાં સાબિતીનો વિપરીત બોજ મૂકે છે—તે જોગવાઈના સાદા લખાણમાંથી આવો કોઈ નિષ્કર્ષ

¹⁶ [સંબંધિત જોગવાઈ નીચે મુજબ છે]

“૩૭૮. નિર્દોષ જાહેર થવાના કિસ્સામાં અપીલ કરો.

(૧) પેટા-કલમ (૨) માં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે સિવાય અને પેટા-કલમ (૩) અને (૫) ની જોગવાઈઓને આધિન, રાજ્ય સરકાર, કોઈ પણ સંજોગોમાં, સરકારી વકીલને ઉચ્ચ અદાલત સિવાયની કોઈપણ અદાલત દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના મૂળ અથવા અપીલ આદેશ અથવા સત્ર અદાલતે પુનરાવર્તનમાં નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. ”

કાઢી શકાતો નથી; અને બે, કલમ ૨૭ (૧) (ડી) માટે માલની પ્રકૃતિ, એટલે કે તેનું ગેરકાયદેસર મૂળ, જે ફરિયાદી પક્ષને વાજબી શંકાની બહાર સાબિતી આપવા માટે મજબૂર કરે છે, તેનું સભાન જ્ઞાન જરૂરી છે. અગાઉ સમજાવ્યા મુજબ, રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી દર્શાવે છે કે બચાવ પક્ષના કબજામાં રહેલા અને રાજ્યને આપવામાં આવેલા પુરાવા કોર્ટમાં રજૂ પણ કરવામાં આવ્યા ન હતા, ન તો તે સંબંધમાં રાજ્યની દલીલોને સાબિત કરવા માટેના પ્રાથમિક પુરાવા સાબિત થયા હતા.

૩૦. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે વિવાદિત ચુકાદો ખોટો છે. તે મુજબ તેને અલગ રાખવામાં આવે છે. અપીલ સફળ થાય છે અને તેને મંજૂરી આપવામાં આવે છે, પરંતુ ખર્ચ પર કોઈ આદેશ નથી.

અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.